Радіо Свобода

View the original article

Родину вигнали із їхньої хати. Село Удачне, Донеччина, 1930-ті роки. Фото Марка Залізняка
Фото:pokrovskmuseum.wordpress.com (Official website)

СУСПІЛЬСТВО

Росія знищує цей край вдруге. Жертви Голодомору на Донбасі: факти

27 листопада 2026, 17:19

Петро Кагуй

Донбас, як і низка інших українських регіонів, пережив одну з найстрашніших трагедій XX століття – Голодомор-геноцид 1932–1933 років. Людей позбавляли продовольства, забирали зерно, руйнували селянські господарства, а щоб люди не втікали із сіл, охоплених голодом, навколо них виставляли озброєні заслони.

Нині цей край знову є ареною масштабного насильства з боку Кремля. Міста і села руйнуються російськими військами, жителі гинуть, втрачають домівки, вимушені тікати з рідних місць. На окупованих територіях російська влада знову, як у часи Сталіна, переслідує все українське і докладає зусиль, щоб змінити ідентичність людей.

Історії очевидців Голодомору, архівні документи та сучасні свідчення про війну дають змогу простежити, як дві різні епохи російського панування принесли Донбасу масштабні людські втрати.

У 1930-х роках радянська влада знищувала українське селянство голодом, репресіями та примусовою колективізацією. Сьогодні Росія руйнує населені пункти військовою силою, окуповує території, примусово переміщує людей і намагається змінити їхнє культурне та історичне середовище.

Архівне зображення. Фрагмент обкладинка брошури, виданої тодішнім Національним музеєм «Меморіал жертв Голодомору» до роковин геноциду

10 фактів про Голодомор на Донбасі

1. Голод охопив і промисловий регіон

Донбас часто асоціюють із шахтами, заводами та робітничими містами. Але на початку 1930-х років значну частину населення регіону становили селяни. Вони також стали жертвами насильницької колективізації, вилучення продовольства та репресивної політики радянської влади.

Історик **Василь Марочко** в інтерв'ю Радіо Свобода зазначав, що втрати населення Донецького регіону від штучного голоду дослідники оцінюють за різними підрахунками у межах від 11 до 27%. За його власними підрахунками, втрати становили 25–27%, тоді як інші демографи оцінюють їх у 11–12%. Марочко уточнює, що йдеться про тодішню Донецьку область, до складу якої входила частина території нинішньої Луганщини. Про ці оцінки історик розповів у матеріалі Радіо Свобода про Голодомор на Донбасі.

2. «Чорні дошки» з'явилися раніше, ніж в інших регіонах

За словами Марочка, радянський режим запроваджував так звані «чорні дошки» на Донбасі вже у 1931 році – раніше, ніж в інших регіонах України.

> Потрапляння населеного пункту на «чорну дошку» означало припинення продовольчого постачання, вилучення хліба, розданого на трудодні, скорочення кредитів та фактичну ізоляцію.

«Села перетворювалися на резервації», – пояснює історик. Такий режим міг тривати пів року або рік, до його скасування. За оцінкою Марочка, у селах, які потрапляли на «чорні дошки», смертність могла сягати 50%.

Про запровадження цього репресивного механізму на Донбасі та його наслідки Марочко розповів у інтерв'ю Радіо Свобода. Документальне дослідження історика **Георгія Папакіна** також розглядає «чорні дошки» як інструмент репресивної політики радянської влади.

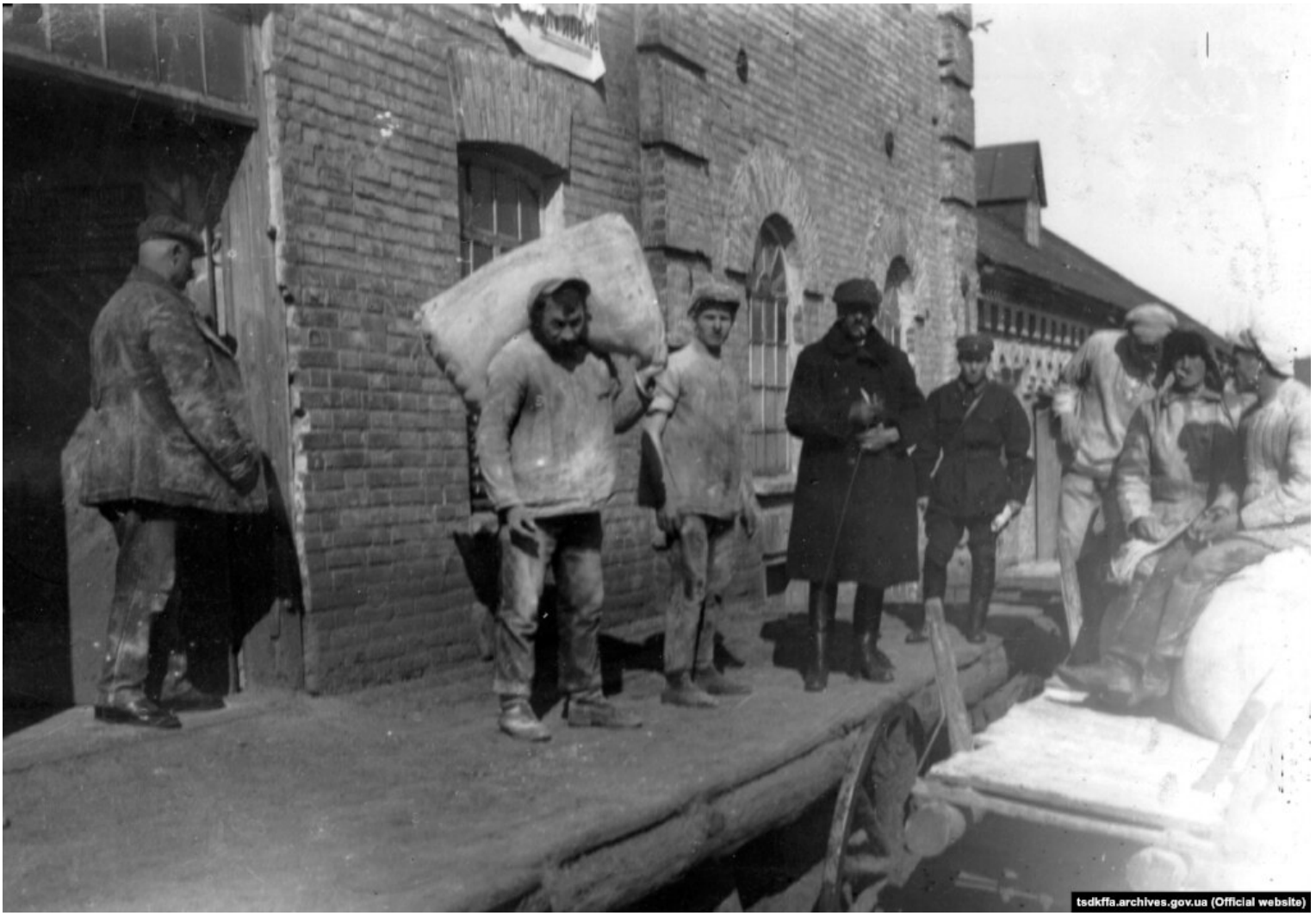

Здача надлишків зерна і сільгосппродуктів на станції Удачна Гришинського району Донецької області, 1930-ті роки. Фото Марка Залізняка

3. Робітничі картки не рятували всіх від голоду

Частина промислових працівників Донбасу мала карткове забезпечення продуктами. Робота на шахтах, заводах і будівництві великих підприємств давала людям можливість отримувати продовольчі пайки, що для частини населення ставало шансом вижити.

> Карткова система, яку запровадили у 1929 році й скасували у грудні 1934-го, поширювалася на чотири категорії робітників. Для працівників промислових підприємств першої та другої категорій норма становила 800 грамів хліба на день, а для членів їхніх сімей – 400 грамів. Однак у 1932–1933 роках ці норми також скорочували.

Більше про карткове забезпечення, його категорії та скорочення норм у період Голодомору більше читайте тут.

Про особливості нормованого постачання промислових робітників Донбасу йдеться також у науковому дослідженні про продовольче забезпечення робітників у 1920–1930-х роках.

4. Розкуркулені селяни шукали порятунку на Донбасі

На Донбасі опинилися тисячі селян, яких розкуркулили, позбавили господарств і домівок. Частина з них намагалася знайти роботу та їжу в промислових містах.

Теодор Цехмістро, який пережив Голодомор дитиною, розповідав, що його батько після арешту та втечі із заслання дістався Донбасу й працював у сталеливарні Дружківки.

Історія родини стала одним із свідчень того, як репресії та голод руйнували звичне життя людей і змушували їх шукати порятунку в інших місцях. Про це Теодор Цехмістро розповів у своєму свідченні про Голодомор на Донбасі.

Українську родину виселяють із власного будинку, село Удачне, Донеччина, 1930-ті роки. Фото Марка Залізняка

5. У селян забирали не лише зерно, а й можливість вижити

Колективізація супроводжувалася вилученням худоби, зерна, інших продуктів і майна. Селян змушували вступати до колгоспів, а залишки продовольства вилучали навіть тоді, коли родини вже не мали достатньо їжі.

Павло Рожко, який пережив Голодомор на Луганщині, згадував, що його родина спочатку мала запаси зерна, але згодом їх забрали. Старший брат намагався перешкодити вилученню, однак його побили, роздягнули та тримали на морозі. Він відморозив ногу, на ній утворилася виразка, від чого він помер.

«Батько від колгоспу довго відбивався, але і його загнали. В 32-му році в нас було 14 мішків зерна, а потім сказали залишити зерно тільки для посіву, а решту здати. [...] Не пройшло і трьох місяців, як до нас приїхали та забрали все, що залишилося», – розповідав Рожко у свідченні про пережитий Голодомор на Луганщині.

6. Люди шукали їжу буквально всюди

Очевидці розповідали, що під час голоду збирали траву, лободу, залишки картоплі та буряків на полях, розкопували мишачі нори, шукаючи в них зерно. Їли те, що за звичайних умов не вважалося їжею.

У свідченнях жителів Луганщини згадуються також випадки канібалізму. Це були прояви крайнього відчаю, до якого людей доводили голод і повне позбавлення засобів виживання.

Про пошук їжі, життя дітей під час голоду та інші пережиті трагедії розповідають очевидці Голодомору на Луганщині.

Розкуркулення селянина П. Ємця в одному з сіл Гришинського району Донецької області, 1930-ті роки. Фото Марка Залізняка

7. Деякі діти виживали завдяки їжі в школах і дитсадках

Раїса Часник, яка пережила Голодомор на Луганщині, розповідала, що ходила до школи не з книжками, а з мискою та ложкою. Там дітям давали невеликі порції їжі. Вчителі стежили, щоб школярі з'їдали її на місці, а не забирали додому.

Для деяких дітей саме шкільне харчування чи їжа в дитячому садку ставали одним із джерел їжі, що допомагало пережити голод.

Про це Раїса Часник розповіла у свідченні про Голодомор на Луганщині.

8. Від голоду помирали цілими родинами

У свідченнях очевидців описані випадки, коли люди не могли поховати близьких належним чином, а в селах з'являлися ями для поховання померлих. Смерть ставала настільки звичним явищем, що люди вже не мали сил навіть плакати.

Віра Аннусова, переселенка з Луганщини, зібрала понад тисячу свідчень про Голодомор. У записаних нею розповідях люди згадують про родичів, які померли від голоду, масові поховання та обставини, за яких не завжди знали, де поховали близьких.

Про цю роботу зі збереження пам'яті та понад тисячу свідчень про Голодомор на Луганщині розповідало Радіо Свобода.

Забирають майно у розкуркуленого селянина. Донеччина, 1930-ті роки. Фото Марка Залізняка

9. Людям, які потерпали від голоду, забороняли залишати села

Радянська влада не просто вилучала продовольство. Вона також намагалася зупинити масовий виїзд селян, які шукали порятунку в інших регіонах.

У січні 1933 року керівництво СРСР ухвалило директиву про припинення масового виїзду селян з України та Кубані. На залізничних станціях забороняли продавати квитки, людей затримували, арештовували та повертали до місць проживання.

Селяни фактично втрачали можливість вільно пересуватися, щоб урятуватися від голоду. Ці обмеження та примусове повернення людей підтверджуються

документами, наведеними в матеріалах кримінальної справи про Голодомор.

10. До України переселяли колгоспників з інших регіонів СРСР

25 жовтня 1933 року радянська влада ухвалила постанову про переселення в Україну 21 тисячі сімей колгоспників. Зокрема, до Донецької області планували переселити 3500 господарств з Івановської області РРФСР.

Переселення відбувалося на тлі масштабних людських втрат, спричинених Голодомором, та руйнування традиційного сільського життя. Водночас історики застерігають від категоричних висновків щодо масштабів заміщення населення: кількість переселенців, їхнє подальше переміщення та повернення потребують окремого дослідження.

Про постанову щодо переселення та 3500 сімей, направлених з Івановської області на Старобільщину, йдеться в архівних документах, наведених у матеріалах судової справи.

Селище міського типу Новотошківське в Луганській області після тривалих ударів російських військ, 24 квітня 2022 року

Донбас: територія, яку нині Росія перетворює на руїни

Історичні межі Донбасу не збігаються із сучасними адміністративними. У вузькому історико-географічному розумінні Донбас – передусім індустріальна частина Донецької та Луганської областей, пов'язана з басейном Донецького кам'яновугільного басейну. Водночас у сучасному політичному, медійному та суспільному вжитку Донбасом найчастіше називають обидві області.

Під час повномасштабного вторгнення Росії низка міста Донбасу зазнали масштабних руйнувань. **Попасна**, **Бахмут**, **Авдіївка**, **Маріуполь**, **Волноваха**, **Соледар**, **Вугледар** та інші населені пункти перетворилися на території зруйнованої інфраструктури, поруйнованого житла. Радіо Свобода раніше показувало, як російський наступ знищував міста Сходу.

Йдеться не лише про знищені будівлі. Це і загиблі жителі, люди з пораненнями та інвалідністю, втрачені домівки, розірвані родини, зникнення звичного середовища, роботи, лікарень, шкіл, це і відсутність можливості повернутися до рідних місць.

Зруйновані будівлі в Маріуполі внаслідок масштабного вторгнення Росії до України. Скріншот з відео, що було оприлюднене полком «Азов» 24 квітня 2022 року

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:
Урбіцид на Донбасі: навіщо Росія стирає на порох міста сходу?

Коли евакуація стає неможливою

Під час Голодомору люди намагалися вирватися із сіл, охоплених голодом, але радянська влада обмежувала їхній рух. Сьогодні на прифронтових територіях Донбасу евакуація може бути і неможливою через російські обстріли, атаки дронів і знищення логістичних шляхів.

25 листопада 2026 року керівник гуманітарної місії «Проліска» на Донеччині **Євген Ткачов** повідомив Радіо Свобода, що евакуація з окремих районів **Слов'янська** та **Краматорська** стала неможливою або надзвичайно небезпечною. За його словами, російські дрони прицільно атакують евакуаційні групи, поліцейських і гуманітарні місії.

Селище **Семенівка** біля Слов'янська вже недоступне для евакуації, а мікрорайони Черевківка та Хімік стали «смертельно важкодоступними» через близькість до фронту.

Після російської атаки на Краматорськ, пошкоджені житлові будинки та храм, 23 вересня 2026 року

«Мета залишилася незмінною – нищення української ідентичності»

Історик **Роман Молдавський**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Національного музею Голодомору-геноциду, в коментарі для Радіо Свобода зазначив, що головні паралелі між Голодомором на Донбасі та нинішнім російським нищенням регіону простежуються насамперед у наслідках застосованих методів.

«Найважливіші паралелі чітко простежуються передусім у наслідках від методів, що застосовувалися, для досягнення мети, яка залишилася незмінною – нищення української ідентичності», – наголошує дослідник.

Історик Роман Молдавський

На початку 1930-х років головною зброєю для досягнення цієї мети був штучний голод. Сьогодні, за словами історика, Росія використовує військовий терор проти цивільного населення, знищує енергетику, промисловість та інфраструктуру, позбавляючи людей базових засобів існування.

Молдавський проводить паралель і між обмеженням пересування під час Голодомору та нинішньою ситуацією в окупованих або оточених населених пунктах, жителі яких залишаються без можливості евакуюватися.

На його думку, «нинішнє руйнування демографічного середовища Донбасу є навіть більшим, ніж під час Голодомору», з огляду на кількість населених пунктів, знищених вщент, і мешканців, які були змушені залишити регіон.

Водночас історик зазначає, що ці трагедії не варто ототожнювати: «У 1932–1933 роках українці не мали власної держави. Сьогодні ми маємо державу, збройні сили, завдяки чому чинимо організований збройний спротив агресору».

Плакат на воротах тодішнього консульства Росії у Львові під час вшанування жертв Голодомору-геноциду 1932–1933 років. Львів, 25 листопада 2017 року

Росія змінює не лише територію, а й її історичну пам'ять

За словами Романа Молдавського, політика російської влади на окупованих територіях має багато схожих елементів із радянською політикою щодо українського села. Йдеться про переслідування представників місцевого самоврядування та освітян, витіснення української мови зі шкіл і публічного простору, поширення російських історичних наративів, депортацію та русифікацію українських дітей.

Окремо історик звертає увагу на знищення пам'ятників, зокрема присвячених жертвам Голодомору-геноциду.

«У цьому контексті чітко простежується прагнення окупантів позбавити українців здатності усвідомлювати себе окремою нацією», – каже він.

Російське керівництво, за словами дослідника, намагається представити Донбас як нібито споконвічно російську територію, приховуючи його українське минуле та багатонаціональний характер. На окупованих землях витісняють українську мову, перейменовують вулиці, демонтують пам'ятники.

Архівна світлина. Під час однієї з акцій вшанування жертв Голодомору-геноциду 1932–1933 років в Україні.

Наслідки, які залишаться на десятиліття

Роман Молдавський вважає, що Донбас зазнає незворотних трансформацій, а «регіон майже зруйновано як соціальний, культурний та історичний простір».

Серед найтриваліших наслідків російської політики він називає демографічні втрати, зміну ідентичності молодого покоління, руйнування економічного середовища, природного середовища та соціальної структури регіону.

Із Донбасу, починаючи з 2014 року, виїхала значна кількість населення – носіїв української ідентичності регіону. Тому, наголошує дослідник, важливо створювати умови для збереження цієї ідентичності та передачі історичної пам'яті.

Дивіться проєкт Радіо Свобода: «МОВЧАТИ УКРАЇНСЬКОЮ» Як Росія відбирала у Донбасу українську мову

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Чверть Донбасу померло від Голодомору, а втрати грецького населення Приазов'я досягли 30% – історик Марочко

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Голод на Донбасі тривав довше, бо багато «розкуркулених» селян помирали, не маючи власної домівки – Теодор Цехмістро

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

«Не їли тільки сороку і лисицю»: вчителька з Луганщини зібрала понад тисячу свідчень про Голодомор

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Ніхто не плакав, коли ховали. Яким був Голодомор на Луганщині, розповідає Раїса Часник

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

День пам'яті жертв Голодомору. Свідчення. Путін продовжує те, що робив Сталін

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Як РФ «звільняла» Донбас: міста Сходу, які стер з лиця землі російський наступ

Петро Кагуй

На Радіо Свобода працює з серпня 1994 року. Останнім часом виконує функції вебредактора. Позаштатний автор публікацій. Закінчив історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка.

Україна | Світ | Політика | Культура | Суспільство | Голодомор 1932–1933 | Війна | Донбас

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.